

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНАЛІСТИКА

БІЧУРІН Р. Х.,

ад'юнкт

(Харківський національний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.98

**СУТНІСТЬ І ЗМІСТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ
УМИСНИХ УБИВСТВ ІЗ ХУЛІГАНСЬКИХ МОТИВІВ**

Стаття присвячена криміналістичній характеристиці вбивств із хуліганських мотивів як науковій категорії, що має як теоретичне, так і практичне значення. Проведено аналіз наукових думок щодо поняття, сутності та змісту криміналістичної характеристики. Визначено структуру криміналістичної характеристики вбивств із хуліганських мотивів, яка містить відомості про спосіб злочину, особу злочинця, особу жертви, мотив вчинення злочину, час, місце та обстановку вчинення вбивства, слідову картину вбивства. Проаналізовано кожен із елементів криміналістичної характеристики досліджуваного виду злочинів та визначено їх загальні ознаки.

Ключові слова: вбивство з хуліганських мотивів, криміналістична характеристика злочину, структура криміналістичної характеристики вбивств із хуліганських мотивів.

Статья посвящена криминалистической характеристике убийств из хулиганских побуждений как научной категории, которая имеет как теоретическое значение, так и практическое. Проведен анализ научных мыслей относительно понятия, сущности и содержания криминалистической характеристики. Определена структура криминалистической характеристики убийств из хулиганских побуждений, которая содержит сведения о способе преступления, личности преступника, личности жертвы, мотиве совершения преступления, времени, месте и обстановке совершения убийства, следовой картине убийства. Проанализирован каждый из элементов криминалистической характеристики исследуемого вида преступлений и определены их общие признаки.

Ключевые слова: убийство из хулиганских побуждений, криминалистическая характеристика преступления, структура криминалистической характеристики убийств из хулиганских побуждений.

The article is devoted to forensic characterization of murders of hooliganism as a scientific category, which has a theoretical and practical. The analysis of scientific thought about the concept, nature and content of criminological characteristics. The structure of criminological characteristics of murders of hooliganism, which contains information about a crime the way the identity of the offender, the victim's identity, motive of committing a crime, the time, place and circumstances of the murder, the murder of trace picture. It analyzes each of the elements of criminological characteristics of the test and type of crime defined by their common features.

Key words: murder of hooliganism, criminological characteristics of crime, structure of criminological characteristics of murders of hooliganism.

Вступ. Умисні вбивства, вчинені з хуліганських мотивів, виділяються з загальної структури вбивств особливостями окремих елементів механізму їх вчинення. Вони відрізняються не лише мотивом вчинення, але й специфічним способом заподіяння смерті та слідовою картиною. Крім того, вчинення вказаного виду вбивства свідчить про низький рівень моральності особи злочинця, що дозволяє окреслити коло осіб, які найбільш схильні до вчинення таких злочинів. Тому для запобігання таким тяжким злочинам та для розроблення відповідних методичних рекомендацій необхідно визначитися з елементами механізму їх вчинення, які відображаються в такій науковій категорії, як криміналістична характеристика злочину.

У науці криміналістиці криміналістична характеристика є досить дискусійною категорією. Проблема її дослідження займалася значна кількість вчених, таких як Р.С. Белкін, Г.А. Густов, В.Ф. Ермолович, О.Н. Колесніченко, В.О. Коновалова, С.П. Мітрічев, Л.О. Сергєєв, А.В. Старушкевич, Н.П. Яблоков та інші. Вказані науковці не лише ввели в обіг вказану категорію, але й провели її ґрунтовні дослідження, які мають неабияке значення для науки криміналістики. Крім того, усі вчені-криміналісти в межах дослідження окремих методик розслідування злочинів у тій чи іншій мірі розглядають криміналістичну характеристику. Однак на сьогодні відсутня єдність щодо поняття, сутності, змісту та значення криміналістичної характеристики для науки криміналістики та практики. Крім того, до цього часу не було сформовано криміналістичну характеристику умисних убивств із хуліганських мотивів.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження сутності та змісту криміналістичної характеристики вбивств із хуліганських мотивів, а також аналіз її основних елементів.

Результати дослідження. У криміналістичній науці запропоновано чимало визначень поняття криміналістичної характеристики злочину. Наприклад Г.А. Густов розглядає її як заснований на практиці правоохоронних органів і криміналістичних дослідженнях опис злочину як реального явища, що має своєю метою оптимізацію процесу розкриття та розслідування злочину і вирішення завдань правосуддя [1, с. 44]. У цьому визначенні автор наголошує на виключно практичному значенні криміналістичної характеристики, деякою мірою розкриває її сутність, однак не розкриває її змісту.

Інші науковці трактують цю категорію більш розширено, однак здебільшого наголошують на її теоретичному значенні. Так, наприклад, Р.С. Белкін вказує, що криміналістична характеристика злочину являє собою абстрактне наукове поняття, яке має для слідчого лише орієнтаційне значення і повинне включати в себе характеристику вихідної інформації, системи даних про спосіб вчинення та приховання злочину, типові наслідки його застосування, особи ймовірного злочинця та ймовірних мотиву і мети злочину, особи ймовірної жертви злочину, та про деякі обставини вчинення злочину (місце, час, обстановка) [2, с. 305, 307]. Як бачимо, вчений у самому понятті розкриває зміст криміналістичної характеристики злочину, визначаючи її елементи.

Схожу думку підтримує А.В. Старушкевич, вказуючи, що криміналістична характеристика злочинів – це певним чином упорядкована сукупність даних (відомостей) про криміналістично значущі ознаки злочинів, які поділяються на дві групи: виключно криміналістичні й ознаки кримінально-правової та кримінологічної характеристик [3, с. 10]. Отже, автор акцентує увагу на зв'язку криміналістичної характеристики з кримінально-правовою та кримінологічною і тим самим настановує нас на думку, що для побудови криміналістичної характеристики окремого виду злочину необхідно враховувати не лише криміналістичні, але й кримінально-правові та кримінологічні ознаки цього злочину.

Як вказує В.Л. Синчук, криміналістична характеристика становить інформаційну основу формування методики розслідування вбивств і дозволяє:

- а) відокремити даний вид (підвид) злочинів від інших;
- б) систематизувати криміналістично значущі відомості та розташувати їх у певній ієрархічній послідовності;
- в) відобразити на статистичному рівні кореляційні залежності між її елементами;
- г) розробити типові версії щодо особи злочинця, обставин та мотиву злочину;

г) скласти підґрунтя для розбудови найбільш оптимальної програми (моделі) розслідування цієї категорії злочинів.

Практичне призначення криміналістичної характеристики полягає у тому, що вона є робочим інструментом слідчого, який він може використати у процесі розслідування конкретного злочину на підставі порівняння отриманих відомостей з тими, що відображені у криміналістичній характеристиці та притаманні саме цьому виду злочинної діяльності [4, с. 10].

Тому методика розслідування умисних убивств з хуліганських мотивів багато в чому залежить від правильного визначення та використання криміналістичної характеристики цього виду злочину. Кореляційні зв'язки між її елементами допомагають працівникам правоохоронних органів правильно висувати та перевіряти криміналістичні версії, тим самим встановлювати особу злочинця та збирати докази її винуватості. Отже, визначення структури криміналістичної характеристики вбивства із хуліганських мотивів має не лише теоретичне, але й виражене практичне значення для процесу розслідування.

Більшість учених включають до складу криміналістичної характеристики злочинів спосіб готування до злочину, спосіб вчинення злочину, обстановку вчинення злочину (в яку включають місце, час), типову слідову картину, спосіб приховування злочину, особу злочинця та особу потерпілого [5, с. 130–131]. Однак є й ті, які визначають в структурі криміналістичної характеристики більшу кількість елементів [6, с. 445].

Таким чином, можна дійти висновку, що не може бути визначено єдиної універсальної системи елементів криміналістичної характеристики, яка б задовольняла потреби всіх без винятків методик розслідування злочинів. Тому при формуванні структури криміналістичної характеристики вбивств із хуліганських мотивів необхідно звертати увагу і на специфічні елементи, які властиві лише для цього різновиду вбивств.

Так, М.В. Костенко, досліджуючи криміналістичну характеристику вбивств на замовлення, вказує, що вона охоплює такі відомості: про спосіб учинення і приховування злочину; про обстановку вбивства на замовлення (місце, час, умови); про знаряддя та засоби злочину; про механізм слідоутворення; про особу потерпілого; про особу злочинця (замовника, виконавця, якщо є – посередника) [7, с. 12]. В.Ю. Шепітько, розробляючи криміналістичну характеристику умисних вбивств, виділяє такі її елементи: спосіб вчинення; спосіб приховування; місце, час та обстановка; «слідова картина»; особа злочинця; особа потерпілого [8, с. 728]. В.Л. Синчук до вказаних елементів криміналістичної характеристики умисних вбивств також додає знаряддя вбивства і сліди його застосування та спосіб приготування [4, с. 20]. Отже, науковці аргументують свої позиції з урахуванням, по-перше, виду вбивства, а по-друге – механізму злочину, який досліджується. Тому слід наголосити, що визначальною ознакою механізму досліджуваного нами виду вбивств є мотив злочину, який тісно пов'язаний з іншими елементами та деякою мірою визначається ними або детермінує їх.

Враховуючи позиції вчених і результати аналізу слідчої та судової практики, можливо виділити такі структурні елементи криміналістичної характеристики вбивств із хуліганських мотивів: спосіб злочину, особа злочинця, особа жертви, мотив вчинення злочину, час, місце й обстановка вчинення вбивства, слідова картина.

Одним з основних елементів криміналістичної характеристики вбивств із хуліганських мотивів є спосіб злочину. Його особливістю є відсутність етапу підготовки до злочину, адже в даному випадку мотив у злочинця виникає раптово.

Спосіб безпосереднього вчинення вбивства характеризується активними спонтанними діями, які спричинені малозначним приводом, незначною образою або особливою поведінкою жертви. Досить часто вбивство може вчинятися в процесі хуліганських дій або ставати їх наслідком. Конкретні способи безпосереднього вчинення злочину можуть бути найрізноманітнішими, як з використанням певних знарядь, так і шляхом нанесення тілесних ушкоджень кінцівками. Удари можуть завдаватися одноразово або, навпаки, у великій кількості. У деяких випадках злочинець зупиняється відразу після нанесення одного чи кількох ударів по тілу жертви, коли починає усвідомлювати, що спричинив смерть. Досить часто таких потерпілих вдається врятувати, якщо вчасно надати медичну допомогу, а вчинене квалі-

фікується як замах на вбивство із хуліганських мотивів. В інших випадках нанесення ударів продовжується навіть після настання смерті потерпілого. Тому класифікацію способів безпосереднього вчинення доцільно здійснювати в залежності від наявності та виду знаряддя, яким було заподіяно смерть жертви. Так, слід зазначити, що наявність чи відсутність знаряддя вчинення вбивства залежить від місця його вчинення та обстановки, що склалась, адже зловмисник заздалегідь не готується до злочину, а використовує той спосіб і ті знаряддя, які в даний момент були у його розпорядженні. Від знарядь заподіяння смерті залежить слідова картина злочину, а також перспектива встановлення та затримання злочинця.

Приховування вбивства із хуліганських мотивів здійснюється досить рідко. Однак у деяких випадках цей елемент способу злочину присутній і може проявлятися як у прихованні трупа, знарядь вчинення злочину, так і у впливі на свідків злочину чи інсценуванні ознак іншого злочину (наприклад, розбійного нападу) або злочину, вчиненого іншою особою тощо. Крім того, слід зазначити, що приховання може здійснюватися як безпосередньо злочинцем, так і іншими особами (рідними, близькими чи знайомими злочинця).

Наступним визначальним елементом криміналістичної характеристики вбивств із хуліганських мотивів є особа злочинця. При цьому необхідно звертатися до її вікових, статевих, соціально-демографічних, культурно-освітніх характеристик, а також характеристики психоемоційного стану та рівня маргінальності.

Аналіз матеріалів судової практики дає підстави зробити узагальнений аналіз вбивці. Так, у переважній кількості злочинів даний вид вбивства вчинюється особами чоловічої статі, працездатного віку, які проживають у містах, під час вчинення злочину перебували у стані сп'яніння. Крім того, такі особи характеризуються систематичною зухвалою поведінкою, зневагою до інших, неодноразово порушували громадський порядок та переконані у своїй безкарності.

Характеристика жертви вбивства із хуліганських мотивів полягає у визначенні її окремих ознак та встановленні взаємозв'язку з іншими елементами. Так, потерпілими нерідко стають громадяни, які вказали хулігану на його недостойну поведінку. У деяких випадках потерпілими при вбивствах з хуліганських мотивів стають такі особи, які перед вбивством з власної ініціативи зовсім не вступали в контакт із винним [9, с. 102]. Однак трапляються вбивства під час взаємного розпивання спиртних напоїв, у сварці чи бійці між злочинцем і потерпілим, тобто коли між такими особами є певний рівень соціального зв'язку, а також під час недостойної поведінки обох.

Найтісніше з особою злочинця та особою жертви пов'язаний такий елемент криміналістичної характеристики, як мотив вчинення вбивства. Адже мотив не лише пов'язаний з іншими елементами криміналістичної характеристики, але й впливає на кваліфікацію діяння та є обставиною, що підлягає доказуванню у кримінальному провадженні. Так, хуліганський мотив убивства формується на основі потреби злочинця в увазі до своєї особистості та демонстрації власної переваги над іншими, особливо тими особами, які здаються слабкішими або намагаються зупинити протиправні дії. Тобто потреба формується на протязі життя, а коли така особа потрапляє у певні обставини, які, на її думку, можуть задовольнити вказану потребу, то у свідомості виникає мотив, що є поштовхом до вчинення вбивства. Аналіз судової практики дозволяє стверджувати, що хуліганський мотив вбивства виникав та проявлявся у злочинця в бажанні продемонструвати власну перевагу над потерпілим і суспільними нормами, зневагу до них, протиставити себе громадській думці, а також показати власну силу.

Час, місце та обстановка вбивства з хуліганських мотивів є елементами, які виникають ситуативно. Їх не обирають і не готуються заздалегідь. Однак вони мають важливе значення для розслідування кримінального провадження, встановлення винних та доказування їх вини. Щодо даного виду злочину досить складно визначити конкретні закономірності. Лише можна говорити, що час вчинення злочину пов'язаний із вчиненням хуліганських дій у громадських місцях, під час масових святкувань або у вихідні дні. Однак можуть бути винятки, коли час вчинення вбивства пов'язаний зі святкуванням якихось особистих або

вузькогрупових свят (випускних вечорів, весіль, дня народження тощо). Враховуючи це, місцями вчинення злочину досить часто стають двори та вулиці, рідше приміщення, де відбувалось святкування. Обстановка вчинення злочину характеризується наявністю сторонніх осіб, які можуть бути очевидцями вбивства.

Цей вид убивств залишає різні види слідів. Це сліди на місці події та тілі потерпілого і злочинця, а також ідеальні відображення, що залишаються в пам'яті очевидців злочину або самого вбивці. Вказані сліди певним чином характеризують інші елементи криміналістичної характеристики. Зокрема, матеріальні сліди на місці події та тілі жертви дозволяють визначити вид вбивства, спосіб його вчинення та особу злочинця, а показання свідків чи підозрюваного, крім вказаного, ще й визначити наявність хуліганського мотиву.

Висновки. Таким чином, криміналістична характеристика вбивств із хуліганських мотивів – це наукова категорія, яка має важливе теоретичне значення для побудови видової методики розслідування даного виду злочинів та практичне значення для процесу розслідування окремого злочину, адже дозволяє сформулювати типові версії вчиненого та визначити шляхи і способи їх перевірки. Сутність криміналістичної характеристики полягає у тому, що вона являє собою опис елементів механізму окремого виду злочину, який здійснюється на основі практичної діяльності правоохоронних органів та спрямований на оптимізацію та покращення процесу розслідування. Зміст криміналістичної характеристики вбивств із хуліганських мотивів становить сукупність її структурних елементів, а саме: відомості про спосіб злочину, особу злочинця, особу жертви, мотив вчинення злочину, час, місце та обстановку вчинення вбивства, слідову картину вбивства. Кожен із вказаних елементів нерозривно пов'язаний з іншими, визначається ними та детермінує їх.

Список використаних джерел:

1. Густов Г.А. Понятие и виды криминалистической характеристики преступлений / Г.А. Густов // Криминалистическая характеристика преступлений. – М. – 1984. – С. 44–45.
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики. В 3 т. / Р. С. Белкин – Т. 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – М. : Юристъ, 1997. – 480 с.
3. Старушкевич А.В. Криміналістична характеристика злочинів : [навч. посіб.] / Старушкевич А.В. – К. : Правник – НАВСУ, 1997. – 42 с.
4. Синчук В.Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність» / В. Л. Синчук. – Х., 2004. – 21 с.
5. Кустов А.М. Криминалистическая характеристика преступлений и механизм преступления / А.М. Кустов // Воронежские криминалистические чтения : сб. науч. трудов. – Воронеж, 2005. – Вып. 6. – С. 135–145.
6. Когутич І.І. Криміналістика : [курс лекцій] / І.І. Когутич. – К. : Атіка, 2008. – 888 с.
7. Костенко М.В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність» / М.В. Костенко – Харків, 2003. – 21 с.
8. Криміналістика : [підручник] / за ред. В. Ю. Шепітька. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 728 с.
9. Лупиносова О.Д. Убийство из хулиганских побуждений / О.Д. Лупиносова // Правова держава – Правовое государство – Constitutional State. – 2001. – № 3. – С.101–106.

